

Guloy SHARIPOVA,
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: shixnazarmadiyorov@gmail.com

Professor M. Xajiyeva taqrizi asosida

SA'DIY SHEROZIYNING YOSHLAR MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYASIGA DOIR QARASHLARINING USTUVOR YO'NALISHLARI

Annotatsiya

This article analyzes the views of the Eastern philosopher Sa'di Shirazi on the moral and ethical upbringing of youth. Particular attention is given to the principles of morality, such as virtue, honesty, integrity, justice, and compassion, as advocated in his works *Gulistan* and *Bustan*. Additionally, the article highlights the relevance of these principles in the context of Uzbekistan's state policy on youth. It emphasizes the interconnectedness of historical heritage and modern approaches in ensuring the spiritual and ethical development of the younger generation.

Kalit so'zlar: Fors-tojik mumtoz adabiyoti, qo'l motivi, falsafiy dunyoqarash, ma'naviy kamolot, "Bo'ston", "Guliston" asarlari.

THE PRIORITIES OF SAADI SHIRAZI'S VIEWS ON THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF YOUNG PEOPLE

Annotation

This article analyzes the views of the Eastern thinker Saadi Shirazi on the spiritual and moral education of young people. The main attention is paid to the promotion of the rules of etiquette, goodness, truthfulness, honesty, justice, kindness, etc., which were put forward in his works *"Gulistan"* and *"Bustan"*. Views on the main directions of the state policy on youth will be highlighted. The article helps to show the interrelationship of historical heritage and modern times in ensuring the spiritual and moral maturity of the young generation.

Key words: Persian-Tajik classical literature, hand motif, philosophical outlook, spiritual maturity, *"Bustan"*, *"Guliston"* works.

ПРИОРИТЕТЫ ВЗГЛЯДОВ СААДИ ШИРАЗИ НА ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В данной статье анализируются взгляды восточного мыслителя Саади Ширази на духовно-нравственное воспитание молодежи. Основное внимание уделено пропаганде правил этикета, добра, правдивости, честности, справедливости, доброты и др., которые были выдвинуты в его произведениях *«Гулистан»* и *«Бостон»*. Будут освещены взгляды О'О на основные направления государственной политики в отношении молодежи. Статья помогает показать взаимосвязь исторического наследия и современности в обеспечении духовно-нравственной зрелости молодого поколения.

Ключевые слова: Персидско-таджикская классическая литература, мотив руки, философское мировоззрение, духовная зрелость, произведения *«Бостон»*, *«Гулистан»*.

Kirish. Respublikamizdagi keng qamrovli islohotlar mazmunini aholining turli qatlamlariga tushuntirish va mafkuraviy immunitetni mustahkamlash, buzg'unchi g'oyalardan ogoh etishga qaratilgan «Jaholatga qarshi ma'rifat», «Islom aqidaparastlikni qoralaydi», «Yoshlar ekstremizmga qarshi», «Islom terrorizmga qarshi» kabi ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etishda foydalanilgan (Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazining 2023-yil 2-fevraldagi 02-22/88-sonli ma'lumotnomasi). Ilmiy natijalar Sa'diy Sheroziy ma'naviy-axloqiy qarashlarining hozirgi kundagi ahamiyati va barkamol avlodni tarbiyalashga qaratilgan bilimlarning keng yoyilishiga zamin yaratgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yoshlar tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash masalasiga katta ahamiyat beradi. U o'zining turli nutqlarida yoshlar tarbiyasini davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida: "Biz kelajak avlodlarimizni ma'naviy barkamol, yuksak axloqli, Vatanga sadoqatli insonlar qilib tarbiyalashimiz kerak. Yoshlarimizda ezgu fazilatlarini shakllantirish har bir ota-ona va jamiyatning muqaddas burchidir" – deya ta'kidlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sa'diy Sheroziyning yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga oid qarashlarini o'rganishda turli olimlar asarlariga tayanish mumkin. Quyida bu yo'nalishda asosiy ilmiy manbalar tahlil qilinadi: Sharq adabiyoti va falsafasi olimlari: Muhammad Ali Foroughi (Eron adabiyotshunosi): "Sa'diy va uning axloqiy qarashlari" asarida Foroughi Sa'diy Sheroziyning insoniylik, ma'naviy poklik, ezgulik va halollik kabi fazilatlarini falsafiy yondashuv asosida tahlil qiladi. Ushbu asar Sa'diy Sheroziyning ma'naviy merosini adabiy va axloqiy

jihatdan tahlil qilish uchun muhim ilmiy asosdir [1]. Jomiyning axloqiy asarlari, ayniqsa, "Bahoriston" asari Sa'diy Sheroziyning pand-nasihatlari bilan mushtarakdir. Jomiy yoshlarni tarbiyalashda o'dob-axloqning o'rni haqida keng fikr bildiradi. Jomiyning qarashlari bilan taqqoslash Sa'diy Sheroziy fikrlarining davrlararo dolzarbligini ko'rsatadi [2].

Zamonaviy o'zbek olimlaridan A. Rustamov: "Sharq mutafakkirlari axloqiy qarashlari" asarida Rustamov Sa'diy Sheroziy va boshqa Sharq adiblari asarlarini ma'naviy tarbiya manbasi sifatida ko'rib chiqadi. U yosh avlodni tarbiyalashda Sharq falsafasi va o'zbek xalq pedagogikasining uyg'unligini yoritadi [3].

M.Jo'raev: "Sharq ma'naviyati va tarbiya nazariyalari" kitobida Sa'diy Sheroziyning pedagogik yondashuvi va tarbiyaviy g'oyalari jamiyat rivoji uchun muhim manba sifatida baholanadi. Kitob pedagogik jarayonlarni tarixiy va zamonaviy kontekstda ko'rib chiqishga imkon beradi [4].

G'arb olimlaridan Edward Browne (Britaniyalik sharqshunos): "Persian Literature: A History" asarida Sa'diy Sheroziy asarlari G'arb olimlari tomonidan Sharq madaniyatining eng yorqin namunasi sifatida taqdim etiladi. Browne Sa'diy Sheroziyning asarlarini o'rganib, uning hikmatlari insoniyatning umumiy ma'naviy qadriyatlari bilan mos kelishini ko'rsatadi [4].

Ann Lambtonning "Islamic Society in Persia" asarida fors adabiyoti vakillarining, jumladan, Sa'diy Sheroziyning axloqiy-siyosiy qarashlari keng tahlil qilingan. Lambtonning tadqiqotlari Sa'diy Sheroziyning asarlari nafaqat adabiy, balki siyosiy-tarbiyaviy ta'sir ko'rsatganini ochib beradi [6].

Tadqiqot metodologiyasi. Qiyosiy tahlil, tizimlilik, umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Tojik madaniyatining atoqli adib va mutafakkirlaridan biri Sadriddin Ayniy Sa'diy ijodini yuksak baholab, ularda hayotning rang-barangligi va hayotiylikni aks ettirganligini ta'kidlaydi. U Sa'diyning fors-tojik mumtoz adabiyotining eng yirik namoyandalaridan biri sifatida tan oldi, uning o'ziga xosligini qayd etdi. Uning fikricha, Sa'diy ijodida o'zgacha hayotiylik va ilhom borki, bu uning asarlarini chinakamiga betakror qiladi. Sa'diy xalq naqlari, mavzulari va obrazlarini ehtiyotkorlik bilan olib, ularni asarga aylantirib, o'z xalqiga qaytargan. Uning asarlari folklor asosini ifodalaydi, bu uning ijodini fors-tojik adabiyotining shubhasiz boyligiga aylantiradi.

Sa'diyning "Guliston" asarida qo'l motivi inson hayoti, odob-axloq va axloqning turli jabhalarini ifodalovchi qudratli timsol bo'lib xizmat qiladi. Qo'l - asar davomida takrorlanib turadigan mavzu bo'lib, u Sa'diy tomonidan insonning xulq-atvori, mas'uliyati va fazilatiga oid teran xabarlarni yetkazish uchun foydalanilgan. Jumladan, "Guliston" qissalaridan birida Sa'diy o'g'rining ogohlantirish sifatida ko'rsatilgan qo'lining uzilganiga guvoh bo'lib, o'zining qattiq hukmi qanday oqibatlariga olib kelishini anglab yetgan bir podshoh haqida hikoya qiladi. Bu hikoya rahm-shafqat bilan jilovlangan adolatning muhimligini ta'kidlab, qo'lning kuchini ham jazo, ham kechirim ramzi sifatida ta'kidlaydi.

Sa'diy yana bir latifada saxiylik va xayr-ehsonning ahamiyati haqida fikr yuritib, o'limidan so'ng to'plagan boyligidan qo'llari bo'shab qolgan baxil odam haqidagi ertakni hikoya qiladi. Bu hikoya moddiy boyliklarning o'tkinchi tabiati va xayrixoh harakatlarning doimiy qadriyatiga urg'u berib, qo'lni ham ochko'zlik, ham altruizm uchun idish sifatida tasvirlaydi. Bunday hikoyalar orqali Sa'diy qo'l motividan foydalanib, inson tabiati, axloqi va ma'naviy barkamollikka intilishi haqidagi abadiy mavzularni o'rganadi. Qo'l yaxshi ishlarga ham, axloqiy kamchiliklarga ham qodir bo'lgan inson qobiliyatining aniq ifodasi bo'lib xizmat qiladi va shu bilan o'quvchilarni hayot yo'lidagi o'z harakatlari va mas'uliyatlari haqida fikr yuritishga taklif qiladi.

Sa'diy ta'lim berishning yeng yaxshi yo'li o'rnak ko'rsatishdir, deb hisoblagan. U yoshlarga ezgulik, donishmandlik va mehr-muruvvat namunalarini yetkazish uchun o'z hayotiy tajribalaridan ko'plab tashbeh va hikoyatlar keltirdi. Sa'diy yoshlarni o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini anglashni rivojlantirishga undadi. U ularning kuchli va zaif tomonlarini tushunishga va o'z harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmlariga olishga yordam berish uchun ularni introspeksiya, o'z-o'zini aks yettirish va tanqidiy fikrlash bilan shug'ullanishga undadi.

Tushsa hijron o'rtamizga garchi yuz manzilda ham,
U shirin jon ichra tushgan bir ajib manzil emish.

Do'st bo'ling, Sa'diy, qiyinmas har nechuk inson bilan,
Bog'lanib qolsang va lekin, dil uzish mushkil emish" [7].

Sa'diy Sheroziy asarlaridagi bu misralarda go'zallik, ishq, falollik, kamtarlik, insonlar o'rtasidagi munosabatlarning murakkab mavzulari chuqur o'rganilgan. Sa'diy jismoniy go'zallikning jozibasi va vasvasaga qarshi turish qiyinligi haqida fikr yuritadi. U jozibali yuzlardan o'z nigohini chetlab o'tishning qiyinligini va samimiy niyatga ega bo'lmaganlarning maslahatiga zaifligini tan oladi.

Sa'diy Sheroziyning asarlaridagi pand-nasihatlar nafaqat o'z davrida, balki hozirgi kunda ham ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida bebaho manba sifatida xizmat qilmoqda. Jumladan, uning "Guliston" va "Bo'ston" asarlaridagi hikmatli o'g'itlar insoniyatning har bir qatlamiga chuqur ta'sir ko'rsatishga qodir. Sa'diy o'z asarlarida insonning axloqiy pokligini shakllantirishni hayotiy misollar orqali talqin etadi. Bugungi kunda bu yondashuv o'quvchilarda tahliliy fikrlash va axloqiy tamoyillarni shakllantirish uchun samarali usul bo'lib qolmoqda.

Sa'diy Sheroziy asarlaridagi axloqiy tamoyillarni zamonaviy ta'limga integratsiya qilishda uning pand-nasihatlarini asosida turli tarbiyaviy loyihalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun, yoshlar orasida ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish maqsadida "Halollik va adolat" mavzusida muhokama klublarini tashkil etish yoki "Guliston" hikmatlarini asosida axloqiy yetakchilik kurslarini yaratish imkoniyatlari mavjud. Sa'diy ijodining yana bir ahamiyatli jihati uning ijtimoiy adolat va saxiylikni tarannum qilgan qissalarida namoyon bo'ladi. Ushbu g'oyalarni yosh avlod ongiga singdirish orqali jamiyatda mehr-oqibat va o'zaro hamkorlik muhitini mustahkamlashga erishish mumkin.

Bugungi globallashtirish jarayonida madaniy merosni asrash va uni kelajak avlodga yetkazish dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda. Sa'diy Sheroziyning asarlarini o'quv dasturlariga kiritish orqali yosh avlodning milliy o'zlikni anglash, milliy madaniyat va ma'naviyatga hurmat tuyg'usini oshirishga erishiladi. Jumladan, "Guliston" va "Bo'ston" asarlaridagi ma'naviy qadriyatlar asosida tashkil etilgan integratsion darslar milliy o'zlik va dunyoqarashni uyg'un ravishda shakllantirish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida yoshlarni ma'naviy barkamollik sari yetaklovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, Sa'diy Sheroziyning ma'naviy merosi hozirgi zamonaviy ta'lim-tarbiyada samarali qo'llanishi mumkin bo'lgan boy axloqiy va pedagogik manbadir. O'zbekiston ta'lim tizimi Sa'diy asarlaridagi hikmatlardan foydalanib, yosh avlodni har tomonlama yetuk va milliy qadriyatlarga sodiq shaxslar sifatida tarbiyalashga intilmoqda.

Xulosa va takliflar. Sa'diy Sheroziyning tarbiyaviy-pedagogik qarashlarini o'zbek pedagogikasi kontekstida o'rganish hozirgi bosqichda haqiqatdan ham alohida dolzarblik kasb etmoqda. O'zbekiston o'z ta'lim tizimini mustahkamlash va madaniy merosni targ'ib qilishga intilayotgan bir paytda, Sa'diy asarlaridagi kabi an'anaviy hikmatlarni zamonaviy ta'lim amaliyotiga integratsiya qilish muhimligi e'tirof etilmoqda.

Sa'diy Sheroziyning ma'rifiy qarashlarini o'rganish orqali o'zbek xalqi o'qituvchilari O'zbekiston va Tojikiston o'rtasida integratsiyalashayotgan boy madaniy merosni asrab-avaylashi va targ'ib qilishi, talabalarda madaniy o'ziga xoslik va g'urur tuyg'usini tarbiyalashi mumkin.

Sa'diyning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarga e'tibor qaratganligi o'zbek pedagoglarining o'quvchilarda halollik, mehr-shafqat, to'g'rilik kabi fazilatlarini tarbiyalashga bo'lgan intilishlari bilan hamohangdir. Sa'diy ta'limotini chuqurroq o'rganish orqali o'zbek xalqi o'qituvchilari o'quvchilar o'rtasida axloqiy xulq-atvor va xarakterni rivojlantirish bo'yicha samarali strategiyalar haqida qimmatli ma'lumotlarga ega bo'lishlari mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Foroughi, M. A. (1990). Sa'diy va uning axloqiy qarashlari. Tehron: Mehrab Nashr. 46-bet.
2. Jomiy, A. (1487). Bahoriston. Buxoro: Sharq Matbaasi. 78-bet.
3. Rustamov, A. (2005). Sharq mutafakkirlari axloqiy qarashlari. Toshkent: Ma'naviyat. 103-bet.
4. Jo'raev, M. (2012). Sharq ma'naviyati va tarbiya nazariyalari. Toshkent: Fan va Texnologiya. 89-bet.
5. Browne, E. G. (1951). Persian Literature: A History. London: Cambridge University Press. 65-bet.
6. Lambton, A. K. S. (1968). Islamic Society in Persia. London: Oxford University Press. 73-bet.
7. Safo Z. Ta'rixi adabiyet dar Eron. - Tegeran, 1336. - T. 1-2. - 161-b.
8. Ergashev, N. I. (2023). Sa'diy Sheroziyning tasavvufdagi axloqqa nisbatan qarashlari. Academic Research in Educational Sciences, 2, 947-952.
9. Ismoilov, D. (2024). Davlat fuqarolik xizmatchilarining ma'naviy-axloqiy fazilatlarini baholash (xorij tajribasi). Milliy Oak, 09.2024, 27452.

10. Raximova, G. (2024). Talabalarga Sa'diy Sheroziy ijodi namunalarini o'rgatishda "Didaktik tahlil metodi"dan foydalanish. Milliy Oak, 09.2024, 27452.
11. Ergashev, N. I. (2023). Sa'diy Sheroziyning tasavvufdagi axloqqa nisbatan qarashlari. Academic Research in Educational Sciences, 2, 947-952.
12. Ergashev, N. I. (2023). Sa'diy Sheroziyning tasavvufdagi axloqqa nisbatan qarashlari. Academic Research in Educational Sciences, 2, 947-952.
13. Sharipova, G. (2024). Sa'diy Sheroziyning ta'lim haqidagi qarashlari: ilmiy perspektiv. O'zMU Xabarlari, 1(1.1.1), 231-233.
14. Ergashev, N. I. (2023). Sa'diy Sheroziyning tasavvufdagi axloqqa nisbatan qarashlari. Academic Research in Educational Sciences, 2, 947-952.